

Збільшення обсягів експорту продукції спричинить зростання валютних надходжень до країни, які необхідні при обслуговуванні зовнішніх зобов'язань.

**Висновки.** Розрахунки показали що проблемним аспектом є гарантований державою борг та неплатоспроможність позичальників. Тому доцільним буде посилення моніторингу цільового використання коштів суб'єктів господарювання, отриманих під державні гарантії. Не менш важливим пунктом стратегії є довгострокове планування державної заборгованості з врахуванням усіх можливих форс-мажорних ситуацій. Таке рішення допомогло б більш скоординовано і зважено приймати рішення стосовно нових запозичень. Для того, щоб вирішити проблему зростання розміру державного боргу України та усунути пов'язані з цим негативні наслідки, потрібно вдосконалити боргову політику держави, оптимізувати видатки державного бюджету, при залученні коштів використовувати їх на розвиток економіки. Важливим є також скорочення дефіциту бюджету.

Підсумовуючи зазначимо, що пошук механізмів удосконалення управління державним боргом, на нашу думку, має відбуватись у площині: реформування секторів економіки у бік експортоорієнтованих, виокотехнологічних виробництв з високим вмістом доданої вартості; збільшення частки зобов'язань в національній валюті у загальній сумі державного і гарантованого державою боргу України; запровадження механізмів фіскальної децентралізації; оптимізації видатків державного бюджету; зменшення рівня інфляції; зменшення відсоткових ставок за кредитні ресурси; покращення інвестиційного клімату у державі; поступове зменшення від кредитів МВФ, інших міжнародних організацій та структур.

#### **Список використаних джерел:**

1. Бюджетний Кодекс України зі змінами, внесеними згідно із Законами від 07.10.2010 – 21.12.2016 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Вахович І. М. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізм реалізації / Луцьк «Надстир'я» – 2007. – С. 239-270.
3. Смирнов С.М. Шляхи вдосконалення системи управління фінансовою безпекою регіону / Актуальні проблеми економіки. – 2005. – №2. – с.105-110.
4. Єрмошенко М. Стратегічна інформація в забезпеченні фінансової безпеки держави / Актуальні проблеми економіки, 2005. – № 10 (52). – С.77-89.
5. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. / За ред. А.І.Сухорукова. – К., 2003. – 64 с. – С. 53-56.
6. Барановський О. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. – К.: КНТЕУ, 2004. – 759 с. – С.712-733.
7. Поліщук О. В. Сучасний стан та методи удосконалення управління зовнішнім боргом України: / Поліщук О.В., Цимбал В.В. – Електронний ресурс.

УДК 336.01

Олександренко І.В., кандидат економічних наук, доцент

Шевченко М.О. магістр спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”

Луцький національний технічний університет

### **НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

У статті подано визначення та сутнісні характеристики фінансової безпеки фермерського господарства. Відображено основні загрози забезпечення високого рівня фінансової безпеки фермерських господарств в Україні. Подано результати аналітичного дослідження економічного розвитку сільськогосподарських підприємств в Україні. Визначено сутність та потребу в управлінні фінансовою безпекою фермерських господарств. Виокремлено сильні та слабкі сторони розвитку фермерських господарств в Україні, що склало основу для визначення напрямів підвищення рівня їх фінансової безпеки.

**Ключові слова:** активи, ліквідність, платоспроможність, управління фінансовою безпекою, фінансова безпека

Oleksandrenko I., Shevchenko M.

## DIRECTIONS FOR IMPROVING FINANCIAL SECURITY OF FARMING HOUSES

The article provides definitions and essential characteristics of the financial security of the farm. The main threats to ensuring a high level of financial security of farms in Ukraine are shown. The results of analytical research of economic development of agricultural enterprises in Ukraine are presented. The essence and need for management of financial safety of farms are determined. The strengths and weaknesses of the development of farms in Ukraine were identified, which formed the basis for determining the directions for increasing their financial security.

**Key words:** assets, liquidity, solvency, financial security management, financial security

Олександренко И.В., Шевченко М.О.

## НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ

В статье даны определения и существенные характеристики финансовой безопасности фермерского хозяйства. Отражены основные угрозы обеспечения высокого уровня финансовой безопасности фермерских хозяйств в Украине. Представлены результаты аналитического исследования экономического развития сельскохозяйственных предприятий в Украине. Определена сущность и необходимость в управлении финансовой безопасностью фермерских хозяйств. Выделены сильные и слабые стороны развития фермерских хозяйств в Украине, что составило основу для определения направлений повышения уровня их финансовой безопасности.

**Ключевые слова:** активы, ликвидность, платежеспособность, управление финансовой безопасностью, финансовая безопасность

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Основною місією будь-якого підприємства є бажання отримувати прибуток, постійно збільшуючи його обсяг з метою задоволення інтересів власників, збільшення власних фінансових ресурсів, підвищення інвестиційної привабливості та ринкової вартості бізнесу. Однак, збільшення кількості підприємств банкрутів в Україні, характеризує їх збитковість та є свідченням наявності низки проблем, що спричиняють відсутність грошових коштів, низьку ліквідність і платоспроможність. Таким чином, виникає потреба у розробці таких заходів, які дозволять організувати роботу підприємства з врахуванням різних ризиків та загроз внутрішнього та зовнішнього середовища і сприяти його економічному зростанню. У цьому аспекті виникає необхідність у забезпеченні фінансової безпеки підприємства, функціональною характеристикою якої є виявлення, попередження та нейтралізація впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

При цьому, варто відмітити, що для підприємств, які працюють в аграрній сфері і вкрай вразливі до змін зовнішнього середовища, забезпечення фінансової безпеки є вкрай необхідним завданням. Досягнення належного рівня фінансової безпеки дозволить аграрним підприємствам, у тому числі фермерським господарствам забезпечувати ефективність їх діяльності, ліквідність, платоспроможність та фінансову стабільність. Відповідно до цього актуалізується потреба у ефективному управлінні націленому на забезпечення фінансової безпеки фермерських господарств в поточному та довгостроковому періодах, з врахуванням особливостей їх діяльності.

**Аналіз останніх наукових досліджень.** Загалом, теоретичні аспекти визначення сутності, загроз та факторів забезпечення фінансової безпеки підприємств вивчали у своїх працях такі науковці: І.О. Бланк [2], Т.Г. Васильців [3], О.С. Журавка [4], В.О. Заросило [5], Є.П. Каргузов [6], А.В. Ковальчук [7], В.І. Куцик [9], О.В. Лиса [10], Л.О. Матвійчук [11], Я.І. Мулик [12], В.В. Нонік [13], О.М. Сорочкіна [17], О.В. Стащук [18], О.А. Хоменко [19], Х.І. Цвайг [20], О.Ф. Яременко [21] та інші. Теоретичні основи управління фінансовою безпекою відобразили у своїх працях Т.О. Корнієнко [8], Н.В. Сабліна [15], Г.В. Сілакова [16] та інші. Однак, враховуючи сучасний стан розвитку підприємств, а також їх різну галузеву приналежність, підвищується увага до

подальших досліджень в напрямку управління фінансовою безпекою, з врахуванням специфіки їх роботи.

**Цілі статті.** Метою написання статті є визначення сутності, загроз та напрямів підвищення рівня фінансової безпеки фермерських господарств.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтування наукових результатів.** Сучасний стан розвитку суб'єктів господарювання піддається впливу низки зовнішніх чинників, які несуть загрозу його фінансовій стабільності. Відсутність загроз для здійснення фінансової діяльності підприємства вважається його фінансовою безпекою, яка є складовою його економічної безпеки та основною ланкою фінансової безпеки держави. Забезпечення фінансової безпеки підприємства обумовлюється об'єктивною умовою щоденного підтримання його належного фінансового стану в сучасному конкурентному середовищі. Для підприємств різної галузевої приналежності, забезпечення фінансової безпеки виходить із особливостей і специфіки їх роботи, а також визначається низкою різних чинників, загроз та небезпек.

При цьому варто відмітити, що сільськогосподарська діяльність характеризується підвищеною ризикованістю порівняно з іншими видами діяльності, що пояснюється специфікою роботи аграрних підприємств і потребує підвищеної уваги до підтримки їх фінансової безпеки. Рівень фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств залежить від того настільки ефективно здійснюється управління, яке дозволяє швидко виявляти загрози та уникати їх негативних наслідків. З метою визначення управлінських заходів забезпечення фінансової безпеки фермерських господарств, варто дослідити її економічний зміст та наявні ризики, які призводять до фінансових витрат і несуть негативний вплив на її зміну.

Для того, щоб визначити економічний зміст фінансової безпеки фермерського господарства, варто дослідити наявні підходи до визначення фінансової безпеки підприємства. В економічній літературі поняття фінансової безпеки почало зустрічатись не так давно, однак незважаючи на це можна бачити різні підходи до розуміння її сутності. У таблиці 1 відображено окремі підходи до визначення фінансової безпеки підприємства та виокремлено ключові характеристики її забезпечення.

Таблиця 1

Підходи до визначення фінансової безпеки підприємства\*

Автор	Економічний зміст фінансової безпеки підприємства	Ключові характеристики забезпечення фінансової безпеки
1	2	3
Закон України „Про основи національної безпеки України” [1]	Захищеність життєво важливих інтересів підприємства, за якої забезпечуються його сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз економічним інтересам	Захищеність від загроз економічним інтересам
Бланк І.О. [2, с. 26]	Кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, який забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри яких визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його сталого розвитку в поточному й перспективному періоді.	Стабільна захищеність фінансового стану та фінансових інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз
Васильців Т.Г. [3, с. 31]	Динамічна ознака фінансового стану підприємства, яка відображає його стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до сталого й збалансованого розвитку та захисту своїх фінансових інтересів.	Здатність протистояти загрозам і забезпечувати сталий та збалансований розвиток

Продовження таблиці 1

1	2	3
Журавка О.С., Бондаренко Є.К. [4, с. 235]	Здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів.	Здатність ефективно і стабільно здійснювати свою діяльність з метою оптимізації фінансових ресурсів
Картузов Є.П. [6, с. 174]	Відображає такий фінансовий стан підприємства, який характеризується збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи	Забезпечення фінансових цілей, завдань і досягнення сталого розвитку фінансової системи підприємства
Куцик В.І. Бартиш А.І. [9, с. 251-253]	Характеризує діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та росту власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі.	Діяльність, яка відображає захист від загроз, забезпечення стабільного розвитку та зростання обсягу власного капіталу
Матвійчук Л.О. [11, с. 134]	Стан підприємства, який характеризується стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, збалансованістю фінансових інструментів та методів управління ними й забезпеченістю достатнім обсягом фінансових ресурсів, що дасть змогу підприємству ефективно функціонувати в сучасному і майбутніх періодах.	Стан підприємства, який відображається стійкістю до загроз, збалансованістю фінансових інструментів та забезпеченістю достатнім обсягом фінансових ресурсів
Мулик Я.І. [12, с. 201]	Стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах.	Захищеність фінансових інтересів від загроз в короткостроковому і довгостроковому періодах
Папехін Р.С. [14, с. 14]	Стан фінансової стабільності, в якому повинно знаходитися підприємство для реалізації своєї стратегії і характеризується можливістю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам	Стан підприємства, який дозволяє йому бути захищеним від загроз
Сорокіна О.М. [17, с. 273]	Специфічний вид економічних відносин, які виникають між підприємством і суб'єктами його зовнішнього оточення щодо забезпечення оптимального фінансового стану, в якому має перебувати підприємство для реалізації своєї стратегії та який характеризується здатністю підприємства протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам.	Забезпечення оптимального фінансового стану та здатність протистояти загрозам

\*Складено авторами за джерелами [1-4, 6, 9, 12, 13, 19, 23]

Окрім вище зазначених підходів, в економічній літературі наявними є трактування фінансової безпеки підприємств окремих галузей. Таким чином, О.А. Хоменко, зазначає, що фінансова безпека агропромислового підприємства – це якісна характеристика його фінансової системи, що характеризується рівнем фінансових ресурсів підприємства, достатнім для його нормального функціонування, а також ступенем захищеності та здатністю протидіяти негативним впливам внутрішнього та зовнішнього середовища [19, с. 120].

З огляду на вище зазначене, можна відзначити, що фінансова безпека фермерського господарства – це такий його стан, який характеризується низкою факторів ефективного формування і використання фінансових ресурсів, що в сукупності забезпечує йому захищеність від загроз внутрішнього та зовнішнього середовища і гарантує стабільний розвиток в поточному та довгостроковому періоді.

Систематизуючи підходи до визначення фінансової безпеки, що розглянуті в працях науковців, можна подати її функціональні характеристики. І.О. Бланк у своїй подає наступні характеристики фінансової безпеки підприємства:

- основний елемент економічної безпеки;
- кількісні та якісні параметри фінансової захищеності підприємства;
- об'єктом виступають збалансовані фінансові інтереси, які потребують захисту в процесі їх реалізації;
- основою виступає ідентифікована система реальних і потенційних загроз фінансовій діяльності;
- фінансова безпека забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства;
- спрямованістю фінансової безпеки є створення необхідних фінансових передумов стійкого зростання підприємства в поточному і перспективному періодах [2, с. 29-32].

А.В. Ковальчук, вивчаючи економічну сутність та складові фінансової безпеки підприємства, до основних її характеристик відносить: забезпечення рівноважного та стійкого фінансового стану; сприяння ефективній діяльності підприємства; раннє попередження загроз діяльності підприємства; нейтралізація кризи та запобігання банкрутству [7].

Окрім вище зазначеного, характеристиками фінансової безпеки підприємства, що визначають її сутність є: виступає складовою економічної безпеки підприємства; відображає ступінь захищеності; характеризує певний стан, що забезпечує захищеність фінансових інтересів; відображає специфічний вид відносин; показує здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію; відображає систему, що забезпечує стабільність важливих фінансових пропорцій розвитку підприємства; показує діяльність з управління ризиками [13].

На нашу думку, основними характеристиками фінансової безпеки підприємства, що слідує із трактувань її сутності, є:

- забезпечення захисту фінансової діяльності від ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища;
- формування умов стабільного фінансового стану підприємства;
- забезпечення економічного зростання та збільшення власного капіталу;
- ефективне використання фінансових ресурсів;
- збалансованість фінансових потоків підприємства;
- реалізація фінансових цілей та завдань.

Таким чином, якщо вивчати сутність фінансової безпеки підприємства, то варто відмітити, що ті господарюючі суб'єкти, які мають високий рівень фінансової безпеки здатні швидко реагувати на умови, які диктують товарні та фінансові ринки, а також відзначаються високим економічним потенціалом. Для того, що мати високий рівень фінансової безпеки, необхідно оперувати значним масивом факторів її забезпечення та зміни. Для фермерських господарств, діяльність яких залежить від низки зовнішніх чинників, важливо чітко виділити, ті на які варто більше зосереджувати увагу. З метою визначення факторів впливу на фінансову безпеку фермерських господарств, необхідно вивчити наявні напрацювання в галузі фінансової безпеки підприємств, загалом.

О.Ф. Яременко при вивченні факторів впливу на фінансову безпеку підприємства виділяє макро- та мікроекономічний, внутрішній та зовнішній аспекти [21, с. 245]. При цьому, автор зовнішні фактори поділяє на макро-та мікроекономічні, а внутрішні фактори на ті, що мають прямий та опосередкований вплив. До макроекономічних чинників згідно до цього належать: розвиток ринку капіталів, міра відкритості внутрішніх ринків, соціально-економічна та політична стабільність, характер кредитної політика, наявність інтелектуальних ресурсів, операції населення на фондовому ринку, ризики та ринкові коливання цін. Основними зовнішніми чинниками впливу на фінансову безпеку, які визначаються мікросередовищем є: криза в грошовій та

фінансово-кредитній системах, недобросовісна конкуренція, податковий тиск, недосконала правова система, нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури; наявність небажаних партнерів [21, с. 246].

Внутрішніми факторами опосередкованого впливу на фінансову безпеку підприємства є складові економічної безпеки, до яких належать правова, кадрова, технологічна, захисна, інформаційна, ринкова, інтерфейсна, екологічна, ресурсна та міжнародна. Прямий вплив на рівень фінансової складової економічної безпеки мають такі фактори як: нестача оборотного капіталу, відсутність фінансових ресурсів, наявність значної суми зобов'язань, низька ефективність діяльності, прорахунки в управлінні фінансами, низький рівень технологічного оснащення виробництва, помилки в управлінні активами і пасивами [21, с. 246].

А.В. Ковальчук до основних факторів фінансової безпеки підприємства відносить: комплексний підхід до структури фінансових потоків і розрахункових відносин; розмір та суму фінансових ресурсів, наявних на підприємстві; такий стан фінансової системи підприємства, що характеризує стабільність і стійкість; можливість контролювати зовнішні і внутрішні загрози розвитку підприємства [7].

Окремі із науковців фактори впливу на фінансову безпеку розглядають як загрози чи небезпеки стабільному становищу підприємства. Пр цьому, вивчаючи теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу, О.А. Хоменко усі фактори впливу поділяє на внутрішні та зовнішні загрози і небезпеки. До внутрішніх небезпек і загроз відносить навмисні або випадкові прорахунки менеджменту в галузі управління фінансами підприємства, помилки, пов'язані з вибором стратегії розвитку підприємства, а також управлінням і оптимізацією активів та пасивів підприємства. До зовнішніх загроз автор відносить: наявність значних зобов'язань, викуп корпоративних прав та боргів підприємства конкурентами, недосконалість податкового законодавства, нерозвиненість ринків капіталу і їх інфраструктури, недосконалість економічної політики країни, криза грошової і фінансово-кредитної систем, а також нестабільність економіки [19, с. 120].

Більшість науковців подають розподіл усіх загроз фінансовій безпеці на внутрішні та зовнішні. При цьому, В.О. Заросило, зовнішні загрози поділяє на окремі блоки, а саме ті що формуються державними структурами, кредиторами, кримінальними елементами та конкурентами. У ході вивчення внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємств, автор виокремлює три рівні. Перший рівень загроз пов'язаний із організаційними аспектами, які включають некваліфіковане управління, низьку дисципліну праці та розголошення комерційної таємниці. Другий рівень внутрішніх загроз пов'язаний із недоліками у плануванні та формуванні стратегії діяльності. Третій рівень загроз виникає з технічних причин, до яких автор відносить: слабе технічне забезпечення, відсутність планів і практичних дій в напрямку модернізації виробництва, застарілі технологічні процеси і значні витрати енергоресурсів [5, с. 18-19].

Досить різноманітну класифікацію загроз фінансовій безпеці підприємства подають Х.І. Цвайг та Н.В. Галайко. Загрози фінансовій безпеці автори поділяють за окремими ознаками: за місцем виникнення (внутрішні та зовнішні), за джерелами виникнення (об'єктивні та суб'єктивні), за можливістю реалізації (реальні та потенційні), за тривалістю дії (тимчасові і постійні), за ступенем важкості наслідків (з високим, значним, середнім та низьким ступенем важкості), за суб'єктами загроз (загрози з боку кримінальних структур, недобросовісних конкурентів, контрагентів, власних працівників, держави) [20, с. 183].

Окрім вище зазначеного, серед зовнішніх загроз втрати фінансової безпеки підприємства виділяють: скуповування акцій та боргів підприємств небажаними партнерами, наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства, нерозвиненість ринків капіталу та їх інфраструктури, недостатній розвиток правової системи захисту прав інвесторів та виконання законодавства, криза грошової та фінансово-кредитної

систем, нестабільність економіки, недосконалість механізмів формування економічної політики держави. До внутрішніх загроз зниження рівня фінансової безпеки підприємства відносять навмисні або випадкові помилки менеджменту у галузі управління фінансами підприємства, що пов'язані з вибором його стратегії, управлінням та оптимізацією активів і пасивів підприємства [16, с. 109-110].

На нашу думку, заслуговує на увагу підхід до розподілу загроз втрати фінансової безпеки, що поданий у праці О.В. Стащук. Автор, внутрішні загрози поділяє за сферою їх виникнення в контексті видів діяльності. При цьому виокремлюються внутрішні загрози в межах операційної, інвестиційної, фінансової діяльності та інші внутрішні загрози. Зовнішні загрози погіршення рівня фінансової безпеки варто поділяти на загрози в бюджетній сфері, в грошово-кредитному секторі, на валютному, фондовому, страховому ринку, боргової політики та інші зовнішні загрози [18, с. 133-134].

До складу ризиків, що несуть загрозу фінансовій безпеці підприємства, можна віднести: ризик втрати ліквідності й платоспроможності; ризик втрати фінансової стійкості; ризик отримання збитків від підприємницької діяльності (або окремих її видів – операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності); ризик зниження рівня оборотності капіталу; інші види ризиків [10, с. 62].

Зважаючи на вище зазначене, можна свідчити про наявність різноманітних підходів до виокремлення факторів та загроз зміни рівня фінансової безпеки підприємств. Адаптуючи дані вивчення до діяльності сільськогосподарських підприємств, можна подати власну класифікацію загроз рівню фінансової безпеки фермерських господарств. У процесі формування комплексу загроз втрати фінансової безпеки фермерських господарств, варто дослідити усі зовнішні фактори, притаманні лише для даних суб'єктів господарювання. У цьому аспекті необхідно звернути увагу на природно-кліматичні умови, законодавчі обмеження, експортний потенціал галузі, цінову політику та наявність конкурентів. На рисунку 1 відображено загрози зниження рівня фінансової безпеки фермерських господарств, які окрім цього можна вважати факторами впливу на її зміну.



Рис. 1. Загрози фінансовій безпеці фермерських господарств\*

\*Розроблено авторами

Умовами забезпечення фінансової безпеки будь-якого підприємства є: високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами оточуючого середовища та інтересами персоналу; наявність на підприємстві стійкості до загроз фінансової системи, яка здатна забезпечувати реалізацію фінансових інтересів; збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві [2, с. 126]. Таким чином, для формування системи фінансової безпеки фермерських господарств, необхідно в першу чергу забезпечити узгодженість інтересів усіх суб'єктів фінансових відносин та збалансованість фінансової політики.

У напрямку визначення напрямів підвищення рівня фінансової безпеки фермерських господарств здійснено аналіз розвитку сільського господарства в Україні. Основні показники економічного розвитку сільського господарства в Україні відображено в таблиці 2.

Таблиця 2

## Основні економічні показники розвитку сільського господарства в Україні\*

Показники	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Обсяг виробництва в галузі сільського господарства, млн. грн.	253569	261835	307054	371189	544206	637791	707792
Валова додана вартість, млн. грн.	107065	109227	128501	156385	232368	270395	293677
Споживання основного капіталу, млн. грн.	5346	7251	9315	9981	14010	16315	-
Чиста додана вартість, млн. грн.	101719	101976	119186	146404	218358	254080	-
Чистий прибуток, млн. грн.	80170	76018	88654	114626	182974	214091	-
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %	27,0	20,5	11,2	25,8	25,1	10,8	16,4
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах, в розрахунку на одного зайнятого в цій сфері, грн.	165229	159679	201216,9	227753,4	223309,9	275317,8	271491,4

\* Розроблено авторами за джерелом [22]

Результати аналізу основних економічних показників розвитку сільського господарства показують, що в динаміці відбулось збільшення виробництва продукції та

валової доданої вартості. Збільшення валової доданої вартості свідчить про розвиток сільського господарства і забезпечення позитивного впливу на розвиток економіки.

Чистий прибуток, що відображений у таблиці розрахований як чиста додана вартість мінус витрати на оплату праці та інші податки на виробництво плюс отримані субсидії на виробництво. Відносно зміни обсягу чистого прибутку в динаміці, то варто свідчити, що у 2012 році він зменшився на 4152 млн. грн. за рахунок збільшення витрат на оплату праці та податків і зменшення обсягу отриманих субсидій. Протягом 2013-2016 років обсяг чистого прибутку зростає, що обумовлено збільшенням чистої доданої вартості на більшу величину по відношенню до збільшення витрат на оплату праці та податки у сільському господарстві.

Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції змінювався в динаміці, що пов'язано із збитковістю виробництва окремих видів продукції тваринництва і рослинництва. У 2011 році на одну гривню витрат на виробництво продукції сільського господарства отримано 27 копійок прибутку від реалізації, у 2012 році – 20,5 копійок прибутку, у 2013 році – 11,2 копійки прибутку, у 2014 році – 25,8 копійок прибутку, у 2015 році – 25,1 копійок прибутку, у 2016 році – 10,8 копійок прибутку, а у 2017 році – 16,4 копійки прибутку від реалізації. Як показують дані, рентабельність зростала лише у 2014 та 2017 роках, що пов'язано із підвищенням ефективності виробництва продукції рослинництва. Відносно рентабельності продукції тваринництва, то варто відмітити, що найбільш прибутковою була реалізація молока та яєць. Протягом 2011-2016 років збитковою була діяльність в галузі виробництва м'яса великої рогатої худоби. У 2017 році рівень рентабельності виробництва м'яса великої рогатої худоби становив додатне значення, а саме 3,4%, коли у 2016 році рентабельність мала від'ємне значення в розмірі 24,8%. У 2011 та 2016 роках збитковою була діяльність сільськогосподарських підприємств України в галузі виробництва м'яса свиней. Протягом 2011-2017 років від'ємне значення рентабельності отримано у сфері виробництва та реалізації м'яса овець. Виробництво м'яса птиці було збитковим у 2011-2015 роках.

Відносно продукції рослинництва, то варто відмітити, що збитковим було виробництво картоплі у 2012 та 2016 роках, і у 2012 році було збитковим виробництво овочів відкритого ґрунту (рівень рентабельності виробництва становив мінус 6,8%). Рентабельність виробництва картоплі у 2012 році становила -21,5%, а у 2016 році вона становила -3,2 %.

Продуктивність праці в сільському господарстві в розрахунку на одного працюючого знижувалась у 2012, 2015 та 2017 роках, що пов'язано зі збільшення працюючих, оскільки обсяг виробництва зростає в динаміці.

Лідеруючі позиції в сфері реалізації сільськогосподарської продукції займають Київська, Полтавська, Харківська, Чернігівська та Вінницька області. Найменша частка реалізації сільськогосподарської продукції припадає на Закарпатську та Чернівецьку області, де природні умови не дозволяють займатись сільськогосподарською діяльністю і де найменша кількість аграрних підприємств.

На основі результатів аналітичного дослідження розвитку підприємств сільського господарства в Україні, виявлено основні сильні та слабкі сторони в напрямку забезпечення їх фінансової безпеки. На рисунку 2 відображено сильні та слабкі сторони фермерських господарств в Україні.

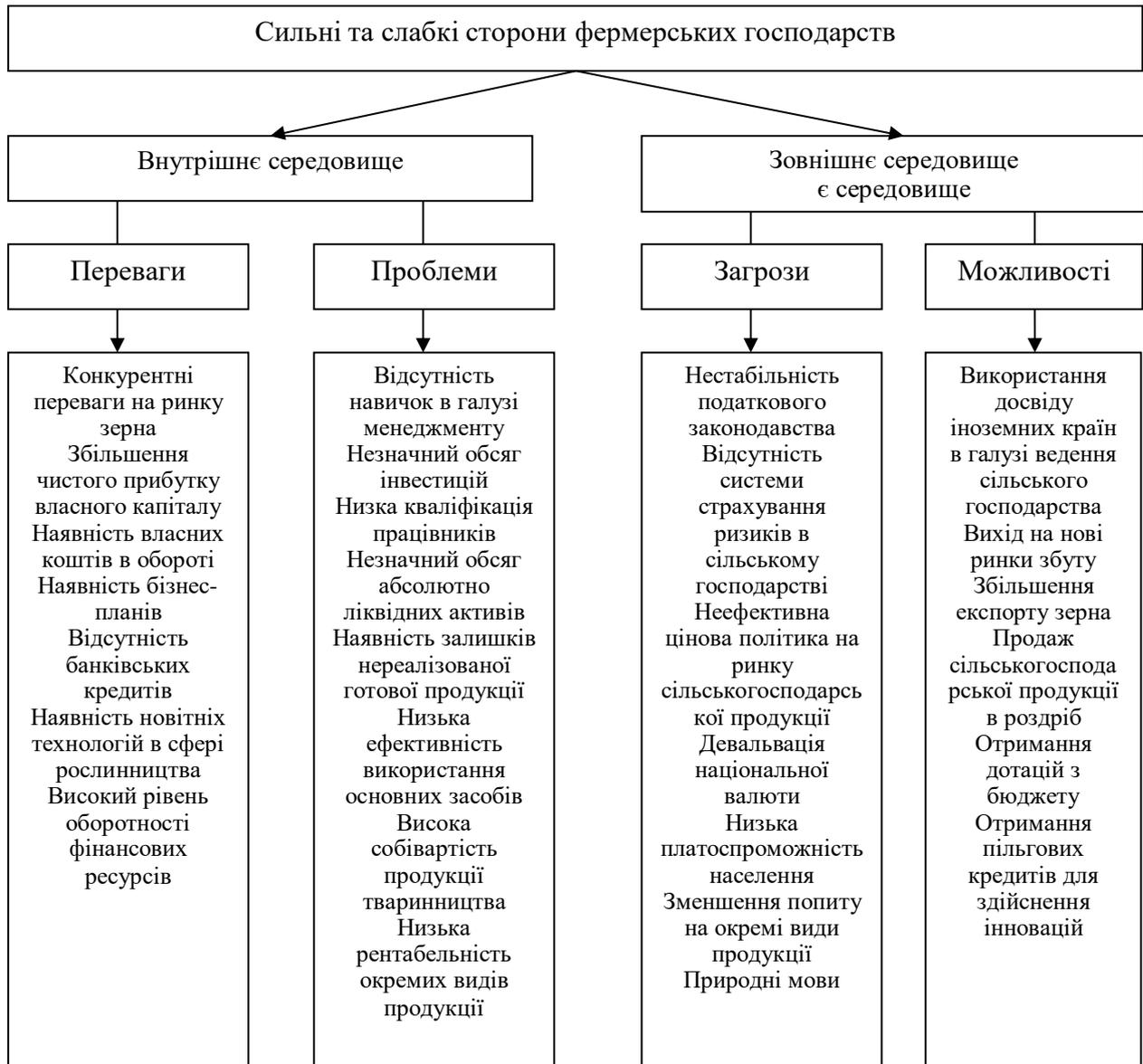


Рис. 2. Сильні та слабкі сторони фермерських господарств в напрямку забезпечення фінансової безпеки\*

\*Розроблено авторами

З метою нейтралізації впливу загроз на рівень фінансової безпеки фермерських господарств, варто вчасно виявляти їх наявність та ґрунтовно підходити до розробки управлінських рішень в даному напрямку. Процес забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання недостатньо регулюється на законодавчому рівні, що відповідно збільшує потребу у розробці, прийнятті і реалізації державної стратегії забезпечення фінансової безпеки. Загалом, управління фінансовою безпекою, необхідно здійснювати із дотриманням певних принципів: первинність господарського законодавства під час забезпечення фінансової безпеки підприємства; застосування програмно-цілового управління; обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів під час розробки управлінських рішень; інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового управління; забезпечення збалансованості фінансових інтересів власників, окремих підрозділів, працівників; взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової

безпеки підприємства; постійний моніторинг реальних і потенційних загроз фінансовій безпеці; відповідність управлінських рішень із забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії; координація між собою всіх запропонованих заходів; своєчасність удосконалення управлінських рішень; необхідність організаційного і методичного оформлення підсистеми управління фінансовою безпекою; мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства [6, с. 176].

В цілому, під управлінням фінансовою безпекою підприємства варто розуміють сукупність ієрархічно взаємопов'язаних і взаємообумовлених елементів фінансового менеджменту, зміст яких віддзеркалює особливості конкретних процесів в управлінні фінансовою сферою діяльності, які наразі є пріоритетними для підприємства [15, с. 328]. Це дає змогу свідчити, що управління фінансовою безпекою фермерських господарств – це усі заходи управлінського характеру, що здійснюються у сфері фінансів.

Корнієнко Т.О. визначає, що управління фінансовою безпекою складається із трьох складових: процесу управління, організації управління та інформації [8, с. 351]. Це дає підстави відзначати, що для управління фінансовою безпекою підприємства, необхідно організувати цей процес, забезпечити його інформацією і реалізувати усі прийняті рішення.

З огляду на подані визначення, необхідно відмітити, що управління фінансовою безпекою фермерських господарств – це сукупність заходів із оцінки фінансових показників, що дозволяє виявляти внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці, розробляти управлінські заходи та регулювати процес їх реалізації. Враховуючи наявні дослідження в галузі управління фінансовою безпекою, можна відмітити, що складовими системи управління фінансовою безпекою фермерських господарств є: підсистема збору інформації, аналізу, планування та контролінгу. Підсистема збору інформації включає сукупність дій пов'язаних із отриманням необхідної інформації внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, з метою виявлення загроз та небезпек. У процесі аналізу здійснюється розрахунок окремих показників, які характеризують поточний рівень фінансової безпеки, що дозволяє виявити проблемні аспекти в роботі підприємства і обґрунтовано розробити управлінські рішення. На основі отриманої інформації та розрахованих показників, здійснюється планування індикаторів фінансової безпеки, а також формуються управлінські рішення та методика їх реалізації. Четверта підсистема управління фінансовою безпекою, яка полягає у контролінгу має на меті контролювати хід реалізації управлінських рішень, виявлення та нейтралізації внутрішніх та зовнішніх загроз і небезпек.

На нашу думку, основними завданнями управління фінансовою безпекою фермерських господарств є:

- визначення сфер підвищеного фінансового ризику;
- оцінка ймовірності настання ризикових подій, їх мінімізація та розрахунок можливих фінансових втрат;
- формування достатнього обсягу фінансових ресурсів та оптимальний їх розподіл між сферами діяльності;
- забезпечення фінансової рівноваги та фінансової гнучкості;
- виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз і оцінка їх впливу.
- розробка управлінських рішень в напрямку забезпечення фінансової безпеки;
- контроль за реалізацією управлінських рішень та оцінка отриманих результатів;
- забезпечення належного рівня фінансової стабільності.

Забезпечення високого рівня фінансової безпеки потребує комплексного управління фінансовим станом фермерських господарств. Таким чином для підвищення

фінансової безпеки фермерських господарств необхідно, здійснювати ефективну управлінську діяльність за такими напрямками: ліквідність і платоспроможність, ділова активність, рентабельність, фінансова стійкість та інвестиційна привабливість. На рисунку 3 відображено напрями управління фінансовою безпекою фермерських господарств.



Рис. 3. Напрями управління фінансовою безпекою фермерських господарств\*

\* Розроблено авторами

Визначенні напрями управління фінансовою безпекою зводяться до того, що основним завданням підвищення фінансової безпеки фермерських господарств є забезпечення прибуткової діяльності та постійне збільшення обсягу чистого прибутку. Відповідно ріст чистого прибутку дозволить:

- збільшити власний капітал, що позитивно відобразиться на рівні їх фінансової стійкості та зменшить потребу у залученні кредитів;
- збільшити резерви грошових фондів для покриття непередбачуваних витрат, які

матимуть місце в результаті впливу зовнішніх факторів;

- збільшити обсяг грошових коштів, що дозволить підвищити здатність господарств швидко та в повному обсязі погашати борги;

- збільшити джерела фінансування інновацій, які є вкрай необхідними для оновлення виробничих потужностей та підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств

- підвищити оборотність капіталу та рентабельність діяльності.

**Висновки:** В цілому, за результатами дослідження можна свідчити, що фінансова безпека є вагомим характеристикою діяльності підприємства, яка визначає його фінансовий стан, інвестиційну привабливість, конкурентоспроможність, ринкову вартість. Зниження рівня фінансової безпеки фермерського господарства є запорукою зниження економічного розвитку та підвищує ризик ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання. З метою підтримання належного рівня чи підвищення фінансової безпеки підприємства в довгостроковому періоді, необхідно здійснювати ефективне управління. Визначено та обгрунтовано, що управління фінансовою безпекою фермерського господарства являє собою сукупність заходів із оцінки фінансових показників, що дозволяє виявляти внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці, розробляти управлінські заходи та регулювати процес їх реалізації.

#### Список використаних джерел:

1. Закон України „Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 №964-IV (зі змінами та доповненнями). Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
2. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ, 2005. 784 с.
3. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / за ред. Т. Г. Васильців. Львів. Ліга-Прес, 2012. 386 с.
4. Журавка О. С., Бондаренко Є. К. Теоретичні аспекти формування системи фінансової безпеки підприємства. Інноваційна економіка. 2012. № 4. С.234-237.
5. Заросило В. О. Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація. Наукові праці МАУП. 2017. Вип. 52(1). С. 17-22.
6. Каргузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. Актуальні проблеми економіки. 2012. №.8 (134). С. 172-181.
7. Ковальчук А. В. Поняття фінансової безпеки підприємства: економічна сутність та складові. Режим доступу: <http://khibs.ubs.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/3.-Ponyattya-finansovoi.pdf>.
8. Корнієнко Т. О. Управління фінансовою безпекою на підприємстві. Інноваційна економіка. 2013. №8(46). С. 350-353.
9. Куцик В. І., Бартиш А. І. Фінансова безпека підприємства самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.4. С. 250-255.
10. Лиса О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. Економічний аналіз. 2016. Том 26. №1. С.58-64.
11. Матвійчук Л. О. Концептуальні аспекти фінансової безпеки підприємства. Економічний вісник Донбасу : зб. наук. праць. 2009. № 4 (18). С. 133-136.
12. Мулик Я. І. Сутність поняття „фінансова безпека підприємства”: систематизація наукових поглядів. Збірник наукових праць. 2013. №13 (80). С. 195-206.
13. Нонік В. В., М. Д. Сергійчик. Сутність фінансової безпеки та фактори її забезпечення. Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/6324>.
14. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: дисс. канд. экон. наук: спец. 08.00.10 „Финансы, денежный обороты кредит” / Волгоград, 2007. 176 с.
15. Сабліна Н. В., Кузенко Т. Б. Формування стратегічних карт у рамках реалізації процесу управління фінансовою безпекою підприємства. БізнесІнформ. 2013. № 4. – С. 327-331.
16. Сілакова Г. В. Загрози втрати фінансової безпеки підприємства. Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку підприємств харчової промисловості: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., 16-17 квітня 2015 р. Київ.: НУХТ, 2015. С. 109-110.
17. Сорокіна О. М. Зміст дефініції „фінансова безпека” Торгівля і ринок України. 2009. Вип.28. Т.3. С. 270-274.
18. Стащук О. В. Зовнішні та внутрішні загрози фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Збірник наукових праць: другі наукові читання пам'яті С.І. Юрія:, 28 лист. 2016 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 131-135.
19. Хоменко О. А. Формування системи фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу та її основні напрями. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 13. С. 119-122.
20. Цвайг Х. І. Загрози фінансовій безпеці підприємства. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип.11. С. 181-185.
21. Яременко О. Ф. Класифікація чинників фінансової безпеки промислових підприємств. Наукові записки. Серія „Економіка”. 2011. Вип. 16. С. 242-247.
22. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

*Рецензент д.е.н., професор Вахович І.М.*